

Utószó

Krúdy Gyula élete 1926-tal kezdődően egyre nehezebbé válik. Lappangó betegsége újból kiújul, szanatóriumba, kórházba kerül. Szívujtó gyógyíthatatlan. Anyagi helyzete romlik. Ez nem csupán életmódjának, de publikálási lehetőségei beszűkülésének is betudható. Életmű-sorozatának az Athenaeumnál tervezett kiadása meghiúsul, s bár politikai és felekezeti különbségtétel nélkül, bármely napi- vagy hetilapban közölteti írásait, bevételei egyre csökkennek. Családjával együtt szűkös körülmények között él a Margitszigeten, majd Óbudán. 1930-ban – Babits Mihály ajánlására – Baumgarten-díjat, 1932-ben – Kosztolányi Dezső közbenjárására – Rothermere-díjat kap. Ez utóbbit csak megjelent, új könyvre adják, s hogy Krúdy felvehesse az angol lord által felajánlott összeget, 1931-ben saját költségén kiadja válogatott novelláit *Az élet álom* címen. (A kötet valamennyi írása megtalálható válogatásunkban.)

Utolsó korszaka novelláinak többsége evésről szól, vendéglőben vagy mulatóhelyen játszódik. Bennük azonban az Élet és a Halál alapkérdéseivel foglalkozik az író, többnyire kedélyes keretek között szembesülve az elmúlással. A sorok között bujkáló humor, a szelíd irónia és a minden drámait, sőt tragikust legyőző életszeretet és derű jellemzik e művek hangnemét.

Az álomvilággá szépített, de némely részletében aprólékos realizmussal megírt történetek (*Emeletes lak a Duna mentében, A fogadósné, vagy az elvarázsolt vendégek*, majd a Szent Mihály-novellák közül a *Hogyan vernek meg egy asszonyt?* és *A vén számár születésnapja*) mellett feltűnnek az életműben az abszurdítás felé mutató elbeszélések is. A *gordonkás pisztolygolyója* főhősének testében él és vándorol egy szerelmi ügy kapcsán szerzett pisztolygolyó, szinte diktálva a gordonkás cselekedeteit. Végül elhagyja megöregedett, kiégett gazdáját, aki kajánsággal gondol arra, hogy visszaküldi a zongoristának: „Próbálja ki ő is az életet!”. *Az ember, aki mustármag volt* ügynök hőse betegségeket vásárol meg kollégáitól, hogy otthonában megszabaduljon tőlük. Bízik saját életerejében. Úgy véli, az étvágy egy külön lény, egy „másik ember”, aki mindenhová követi tulajdonosát. Amikor egy gyomorhurutért cserébe adja étvágyát, végzetes hibát követ el. Halála előtt egyetlen dolgot sajnál csupán, hogy nem vette meg, és így meg sem ismerhette a melankóliát. *Az Előhang egy kispörkölt*höz főszereplője volt szerelmeit képzeli esti pörköltjei helyébe, így őket is elfogyasztja – jóízűen.

Személyes sorsának tragikus fordulatai, bár nyomot hagytak Krúdy Gyula írásain, lírai-látomásos világa csak a „Zöld Ász” című nagynovella esetében nélkülözi az iróniát, a megnyugtató humort. A „Zöld Ász” valójában profán szenvedéstörténet: a borívás szenvedélyétől, egyúttal a szerelemtől való megszabadulás históriája. Az életben maradásé és a megváltásé, de az élet jobbik feléről való lemondásé is. Főhőse, Galgóczi, riasztóvá válik az emberek számára, az „ördög se szereti már”. A degradálódott élet és a halál közé egyenlőségjelet tett Krúdy. Az irodalmivá emelt történet egy szenvedélybeteg ember vallomása a pokolról, melyet magában hordoz.

A bemutatandó írói korszak két kiemelkedő darabja a párnovellának, ikernovellának nevezett *Utolsó szivar az „Arabs Szürké”-nél* meg *A hírlapíró és a halál*. A hírlapíró egy cikkében megsértette a Kaszinót, a nemes urak testületét. Ezért ott halálra ítélik. Párbajt kell vívnia a nyugalmazott ezredessel. A két hős személyiséget cserél: az ezredes, aki biztos saját győzelmében, „nyomorult” hírlapíróvá „zülleni” óhajt (ha csak rövid időre is), az újságíró szeretne végre „úrrá” válni (ha csak feltételezett – de be nem következő – haláláig is). A

„csere” akaratuktól függetlenül, de jól sikerül. A környezet átnéz a hóbertos ezredesen, és végül „úrként” bánik a hírlapíróval. Élete ekkor fordulatot vesz, innentől „sikertörténet” az övé. A két novellát egymás után olvasva a pesti külvárosi és az éjszakai élet mikrovilága tárul elénk. Nemcsak a főszereplők lelki történéseit részletezi Krúdy, de a tárgyi világ és a kavalkádszerűen megjelenő epizód szereplők leírása is pergő és pontos, filmszerű.

Szinte mindegyik novellában, legyen az ironikus hangvételű, abszurd vagy a tragikus felé hajló, találkozhatunk egy kocsmai étkezés, étkezéssor, kellemes ivászat vagy kvaterkázás leírásával. A kocsmá, a vendéglő, az éjszakai zenés kávéház mindig pozitívan jelenik meg a Krúdy-hősök értékrendjében. Ezeknek az úgynevezett „gyomor-novellák”-nak, vagy „gasztronómiai elbeszélések”-nek az összefoglalása a *Boldogult úrfikoromban* című regény, kötetünk első darabja.

Az 1929-ben született mű Krúdy 1926-tól 1933-ig, haláláig tartó alkotói korszakának egyetlen regénye. Helyszíne a kocsmá, a „Bécs városához címezett”; a cselekmény egyetlen, soha-nem-látott mulatozás. Szereplői jellegzetes, Krúdy írásaiban többször megformált alakok. A nyugdíjazott állami hivatalnok, külvárosi iparosok, semmittevő katonatisztek, a vendéglőspár, pincérek, a vidéki úrhölgy és urak ismerős figurák. Kiragadott példaként említsük meg az „intelligencia” egyik képviselőjét, a Szerkesztőt és Stranszkit, a törzsvendéget.

A Szerkesztő figurájának variánsai föltűnnek kötetünk más elbeszéléseiben is: legkidolgozottabban a *Böske, vagy a szerkesztőség pesztonkája* és *A hírlapíró és a halál* címűekben. Stranszki érkezése jelenti a mulatság végét. A kisszerűség és a magány megtestesítője, nyárspolgár. Neki is megvannak a novellahős-megfelelői. *Az Isten veletek, ti boldog Vendelinek* Privát ura, miután kihallgatja a pincér és a vidéki úr beszélgetését, rájuk támad, mert: „Valamivel meg kellett keseríteni ezeket a férfiakat, akik még enni tudtak, és örvideni tudtak egy méltatlan nő emlékének.” *A kidobott vendég* Loncsos ura addig beszél a fantasztikus töltött káposztáról a szegényesebb ebédet fogyasztó vendégeknek, míg a fogadósné kidobja. Ebbe a sorba tartoznak a fel-felbukkanó „alkalmi” vagy „gyógyíthatatlan” gyomorbeteg, akik többnyire kedvét szegik a jelenlévőknek. Legtöbbször ők képviselik a „kinti” világot, a realitást.

A regény, bár fejezetekre tagolódik, szerkezetében kissé széteső. A leírt egyetlen nap valójában évtizedeket átfogó idő. A folyamatos emlékezések, az el nem hangzó, de a szereplők gondolataiban lezajló párbeszéd szerteágazóvá teszik nemcsak a cselekményt, de a történések idejét is. Felcserélődnek az események, néha egy-egy visszaemlékezésből értesülünk a dolgok jelenbeni alakulásáról. A belső párbeszéd és leírások epikus szerepe készítette arra a sajtó alá rendezőt, hogy ezeket folyamatosan, idézőjelek között közölje. Néhol lényegtelennek ítélte a szöveg töredezettségét sugalló formát; fontosnak azonban a leírást, a szürrealitás felé vezető szövegtömbbe fogható képet.

A szereplők vitáiban és emlékezéseiben megjelenik a nosztalgikus vágyódás a még boldog és nyugodt ferencjózsefi idők után, miközben már ők maguk is letűnt kor gyermekei, panoptikumfigurák. Vigasságuk rendhagyó: a kocsmában hercegi vendég és zongora van, a társaság táncot jár, úgy viselkednek, mintha az „ördög bújt volna beléjük”. Sötétedéskor kukorékol a hipnózisból ébredő kakas, s mindez véget ér. Úgy mulattak, mint valaha ifjú korukban mulattak volna, búcsúzva egy talán soha nem volt, varázslatos világtól.

Említést érdemel Krúdy írásművészetének egyik legsajátosabb eleme, hűsége az egykorú pesti beszélt nyelv fordulataihoz, megtűzdelve a latin, de főleg az osztrák-német kifejezések akkoriban köznyelvnek tekintett fonetikus alakváltozataival. Közölt szövegünkben ezek megőrzésére törekedtünk, tisztelve ezzel (is) az írói szándékot.

Szent Mihály – az utolsó évek novellaciklusának főhőse – Krúdy-alteregő, mint Szindbád, bár kevésbé szilaj „utazó”. Így e novellák világa egyszerűbb, mint a kései írások többségéé.

Krúdy kortársai nem tudtak mit kezdeni e korszakának alkotásaival. Ezeket sok esetben elnagyoltak, befejezetlennek ítélték. Életművét hatalmasnak tartották, de torzóként méltatták. Nem lehet véletlen, hogy művei csak évtizedekkel később arattak igazán sikert: televíziós, film- és színpadi feldolgozások próbálták sajátos világát felidézni, értelmezni.

Krúdy Gyula írásainak – a múlt, egy letűnt életforma felidézése mellett – visszatérő elemei az „időben való lét”, az elmúlás ábrázolása és a magánnyal való szembesülés. Lezáratlan, asszociációkra épülő leírásai, az idősíkok szabad kezelése, nyelvhasználata és stílusának költőisége emeli a modern magyar próza mesterévé.

Válogatásunkban műveinek ajánlója legyen ő maga, egy 1922-ben kelt vallomásának részleteivel: „Ha valaki kóstolgatni akarja az életet, amelyhez jussa és módja volt még az apjának vagy a nagyapjának, amely élet többé itt fel nem lelhető, kénytelen könyvek kis betűi mögé elmenekülni, ha a könyv borítékán az évszám is megegyezik ama felejtető bortermekek dátumával. Igaz, hogy a legnagyobb luxus manapság kimaradni a mindennapi élet kengyelfutásából, mert könnyen pórus járhat az ember, de bármily sokba is kerülne egy könyv mellett töltött csendes délután, orvosság az, amely lelkünket, testünket ápolja.”

*

Kiadásunk alapjául az alábbiakban felsorolt szövegek szolgáltak: *Boldogult úrfikoromban*. Bp. 1930. Athenaeum – *Az élet álom*. Bp. 1931. A szerző kiadása (Hungária ny.) – *A gordonkás pisztolygolyója*. Világ 1926. jan. 31. – *Isten veletek, ti boldog Vendelinek!* Nyugat 1926. márc. 16. – *Az ember, aki mustármag volt*. Magyarország 1926. dec. 25. – *Utolsó szivar az „Arabs Szürké”-nél*. Nyugat 1927. aug. 1. – *Magányos ember álma*. Magyarország Évkönyv 1929-re. Bp. 1928. – *Hogyan vernek meg egy asszonyt?* Magyar Hírlap 1932. dec. 25. – *A vén számár születésnapja*. Az Újság 1933. jún. 4.

A válogatott elbeszélések sorrendjét első megjelenésük időrendje határozta meg. A szövegeket a jelenlegi helyesírási szabályok szerint közöltük, kivéve ha eltérésük a köznyelvtől stílusértékűnek tekinthető. A ma már nem vagy alig használt idegen szavakat, fonetikus leírt kifejezéseket az adott művön belüli első előfordulásukkor lábjegyzetekkel láttuk el.

Stauder Mária